

אות

כתב עת לספרות ולתיאוריה

01 גיליון
2010 סתיו

אות

כתב עת לספרות ולתיאוריה

01 גיליון
2010 סתיו

מרכז קיפ לחקר הספרות והתרבות העברית באוניברסיטת תל אביב
הוצאת הקיבוץ המאוחד

עורכים מיכאל גלוזמן, מיכל ארבל
המערכת אבנר הולצמן, חנה נוה, מנחם פרי, חנה קרונפלד, עוזי שביט, זיוה שמיר

רכז המערכת איל בסן

עריכת טקסט דינה הורביץ

עריכה גרפית ענת שטיינדלר

על העטיפה: רישום מאת פרנץ קפקא

ot.kipp@gmail.com

© 2010 כל הזכויות שמורות למערכת אות, מרכז קיפ, בנין רוזנברג, אוניברסיטת תל אביב, תל אביב 69978

הוצאת הקיבוץ המאוחד

נרפס בדפוס חרקל, תל אביב, תש"ע

“בעזבי את חיי, קראתי בו, וטוב לי”: יהודה עמיחי הצעיר כותב ללאה גולדברג

גדעון טיקוצקי

באחד הראיונות שנערכו עמו סיפר יהודה עמיחי על אירוע הזכור לו מימיו כחייל בן עשרים בחיל ההנדסה הבריטי, אירוע שלדבריו סלל את דרכו לכתיבת שירה. היה זה בשנת 1944, בזמן שירותו במחלקת המפות בקרבת קהיר: “לבריטים היו ספריות ניידות”, סיפר, “ובאחת מסופות החול, התהפך הקרון והספרים נבלעו. התחלתי לחפור, ונתקלתי באנתולוגיה של שירה אנגלית בהוצאת ‘פאבר’: אליוט, אודן, הופקינס, דילן תומס. עד אז, לא כתבתי מעולם שירה. כשקראתי בספר, הייתה לי הרגשה של אדם שהולך למסעדה משובחת וחושב, אני יכול לעשות את זה לא פחות טוב מהם”¹. אותה חפירה מעיין ארכיאולוגית שהעלתה מאדמת הפרעונים את שיאי המודרנה האנגלו-סאקסית הובילה את עמיחי כעבור זמן קצר לפרסום ראשון של שיר פרי עטו – “במוצאי החופש”; “אבל”,

1. אילת נגב, “אני נביא עני שחזור בצהריים הביתה [ראיון עם יהודה עמיחי]”, שיחות אינטימיות, ידיעות אחרונות – ספרי חמד, תל-אביב 1995, עמ' 226.

כדבריו לימים, "זה לא היה משמעותי עבורי. לא חשבתי אז על איזו המשכיות"². ובכל זאת המשיך לכתוב, וכעבור ארבע שנים כבר חש צורך להעמיד את יכולו השירי לבחינה. הוא פנה אז ללאה גולדברג, במכתב שזהו לו כאן פרסומו הראשון.

בשרות פעיל

22-3-49

י. עמיחי

דאר צבאי 224/1

לאה גולדברג היקרה,

ראשית כל, אבקש את סליחתך על ששלחתי מכתב זה דוקא ל"קפה הרלינגר". עשיתי זאת בליט ברירה. לא ידעתי את כתבתך, אך אני יודע שבאותו בית קפה אפשר למצא אותך. ומדוע פניתי במכתב? בדרך כלל איני בישן. אני פלמחניק ותיק, חי בחברתי שלי, שכה נתפרסמה בהווי חייה המיוחדים. ודוקא משום זה, קשה לי לגלות את עצמי ככותב חרוזים. תכונה זו, הרי א[ו]פינית לכל דורנו הגדל בארץ. אגב, אני בן 25. אני כותב כבר, פחות או יותר, ברציפות, כארבע שנים. החלט[ת]י, שהגיע הזמן להעמיד את שלי לבק[ו]רת כללית יותר, מומחית יותר. ישנם, בחברתי הלוחמת, משוררים צעירים שנתפרסמו. משום מה לא רציתי ששירי יעברו בדרכם שלהם. איך הגעתי אליך? פשוט משום ששיריך מדברים אלי. בעזבי את חיי, על מנת לרדת לנגב, נתן לי אדם יקר מאד את הספרון "מביתי הישן". לעתים קרובות, בהפוגות קרב, או בשמוון הקודר של הנגב, קראתי בו, וטוב לי.

אשר לח[ו]מר הרצוף. את שירי דלילה כתבתי לפני שבוע, בערך. לשני השירים האחרים מלאה עכשיו שנה לכתובתם. אנא כתבי לי את דעתך ואולי גם בעל פה.

יהודה עמיחי

נ.ב. כתובתי הצבאית,

י. עמיחי

דאר צבאי 224/1.³

2. מתוך ראיון שערך דן עומר עם עמיחי, "בארץ הלוהטת הזאת, מילים צריכות להיות צל... – עדותו של יהודה עמיחי על עצמו ושירתו בשיחות שנערכו ביולי 1978", פרוזה, 25, 1978, עמ' 5. השיר "במוצאי החופש" נדפס במדור "משירי חיילינו אי שם" בכתב העת הגלגל, דו-שבועון לבעיות העולם ולקול ירושלים בהוצאת "לשכת המודיעין הממשלתית מטעם מיניסטרוון המודיעין הבריטי", ב: 18, 18.1.1945, עמ' 13, בחתימת "החייל יהודה פויפר".
3. המכתב שמור בארכיון "גנזים", אוסף לאה גולדברג (מס' 274), חטיבת המכתבים שנשלחו

בצד הזדהותו עם דורו ועם האתוס שלו ("אני פלמחניק ותיק [...] משום זה, קשה לי לגלות את עצמי ככותב חרוזים") מביע כאן עמיחי הסתייגות מן המשוררים בני "חֶבְרָתִי הַלּוּחַמַת [...] שנתפרסמו". במרוצת השנים ביקש עמיחי לברר עצמו ממשוררי דור תש"ח (ומחבורות ספרותיות בכלל),⁴ וזו ודאי אחת הפעמים הראשונות, אם לא הראשונה, שבה ביטא את גישתו בכתב. עמיחי אינו מזלזל בכבודם של היוצרים בני גילו; לראיה, הוא מכנה אותם "משוררים", ואילו את עצמו – "כותב חרוזים". אולם הוא נחרץ בדעתו באשר לשוני המהותי השורר בינו לבינם, גם אם הוא מתקשה להגדיר אותו, או שמא נמנע מכך במכוון: "משום מה לא רציתי ששירי יעברו בדרכם שלהם".

בחירתו של עמיחי שלא להיקשר למשוררים בני גילו מקבילה במשהו להחלטתו לפנות דווקא אל לאה גולדברג ולא אל המשוררים שנתפסו כיותר בכירים ו"מאזורים" ממנה בזמנו, דוגמת אברהם שלונסקי ונתן אלתרמן. שתי הכרעותיו אלה של עמיחי העידו על כוונתו (המודעת, בהכרח) לסטות מדרך המלך המתבקשת להתקבלותו כיוצר ולפנות אל "כניסות צדדיות", מתוך אינדיווידואליזם של ממש. "בשירה התחלתי לגלות את לאה גולדברג, והיא נראתה לי הרבה יותר מאשר שלונסקי, גרינברג ואלתרמן", סיפר על תחילת התוודעותו לשירה העברית המודרנית, שהתרחשה בהיותו בן עשרים וארבע בערך.⁵

את מכתבו לגולדברג כתב עמיחי במאוס 1949, כחודשיים לאחר תום קרבות מלחמת השחרור אך עוד לפני סיומה הרשמי (ביולי 1949). היה זה כחצי שנה לאחר ששב מן הקרבות לשחרור הנגב, שבהם איבד רבים מחבריו. דבריו במכתב על חשיבות ספר שיריה של גולדברג עבורו בשעת אותם קרבות זכו לימים לעיבוד אמנותי בשיר שפרסם כשבוע לאחר מותה של לאה גולדברג:

[...] (בְּקֶרְבֹת הַנֶּגֶב הָיָה סִפְרוֹנָה
 "מִבֵּיתִי הַיֶּשֶׁן" בְּתַרְמִילֵי תָמִיד.
 דִּפְיוֹ הָיוּ קְרוּעִים וּמְדַבְּקִים

- אל לאה גולדברג, כתב יד מס' 5644/1; עותק מזוער מצוי בסרט מיקרופילם 46, שקופיות 453-454. המכתב והשירים הגנוזים שבהמשך הרשימה נדפסים כאן ברשות עו"ד יאיר לנדאו, הממונה על עזבון לאה גולדברג, וחנה עמיחי. תודתי לשניהם, וכן לפרופ' עוזי שביט, על סיועו בפענוח כתב היד של אחד השירים.
4. ראו למשל בראיון שערכה עמו עירית המאירי: "באמת לא הייתי שייך לשום חבורה בצורה פעילה. היה לי יותר בריא כך. לא יצאתי נגד אף משורר שקדם לי, לא ניסחתי אידיאולוגיות קיבוציות כלשהן, לא הצהרתי שאני עושה אחרת. מבחינה ביוגרפית אני שייך לדור הפלמ"ח, מבחינה ספרותית – לדור שאחריו. כך שלא הייתי שייך לא לאלה ולא לאלה. נשארתי תמיד לעצמי" ("יהודה עמיחי בן שבעים", ידיעות אחרונות, "תרבות, ספרות, אמנות", 6.5.1994, עמ' 31).
5. עומר, ראיון עם יהודה עמיחי, לעיל הערה 2, עמ' 5. כשנשאל בראיון לרגל קבלת פרס ביאליק אם הושפע משירת הדור שקדם לו, השיב: "ודאי שלא הושפתי משלונסקי ואלתרמן. אולם באותו זמן התרשמתי חזק מפנים אל פנים של ש' שלום ומן הסונטות של לאה גולדברג" (אלכס זהבי, "השירה כנחמה [ראיון עם יהודה עמיחי]", דבר, "משא", 7.5.1976, עמ' 13).

בְּרָצוּעוֹת פְּלֶסְטֵר, אֶךְ יִדְעֵתִי בְּעַל פֶּה
אֶת כָּל הַמְּסֻתוֹת
וְגַם אֶת הַנְּגִלָּה.⁶

קשה לדמיין ניגוד חריף יותר בין "השממון הקודר של הנגב", כדברי עמיחי במכתבו, לבין הנופים הכל-אירופיים שבהם נטועים שירי ספרה של גולדברג. מביתי הישן, שראה אור ב-1944, הילך בין הטיפות – בין נוסטלגיה ל"שם", לבית הישן שממנו "לא נותר עוד/ אֶלָּא זֶכֶר פְּמִיָּה עֲמוּמָה"⁷, לבין רתיעה מסוימת ממנו. הדבקת דפי הספר "בְּרָצוּעוֹת פְּלֶסְטֵר" (כפי שמספר עמיחי בשירו) כמו ביקשה לא רק לרפא את העותק הבלוי אלא גם להעלות ארוכה למתח בין ה"כאן" ל"שם" ואולי אף לבית הישן עצמו. כיצד הגיבה לאה גולדברג על פנייתו של הפלמ"חניק האלמוני? האם הסתפקה במכתב תשובה מנומס או שהועידה לו פגישה, בביתה או ב"קפה הרלינגר"? התשובה על כך לוטה בערפל. במקום אחד ציין עמיחי שהמשורר העברי הראשון שפגש פנים אל פנים היה יצחק למדן, וזאת, לאחר שכבר החל ללמוד באוניברסיטה העברית בירושלים – משמע שהוא וגולדברג לא נפגשו עד אז.⁸ על כל פנים, כשלושה חודשים לאחר משלוח המכתב נדפסו בפעם הראשונה שירים מאת יהודה עמיחי בעל המשמר, העיתון שבמוספו הספרותי היה ללאה גולדברג טור קבוע בשעתו; הדעת נותנת שהפרסום נעשה בהמלצתה.⁹ עמיחי לא נהג להזכיר זאת בראיונות שנערכו עמו, ותחת זאת ציין את שירו שנדפס בגיליונות (שערך למדן), הודות להשתדלותם של בנימין הרשב (הרושובסקי) ושמעון הלקין, כשהיה סטודנט.¹⁰

6. יהודה עמיחי, "לאה גולדברג מתה", הארץ, "תרבות וספרות", 23.1.1970, עמ' 22. השיר נכלל בספרו ולא על מנת לזכור, שוקן, ירושלים ותל-אביב 1971; ראו שירי יהודה עמיחי, כרך ב, שוקן, ירושלים ותל-אביב 2002, עמ' 290-292. עמיחי שב וגולל סיפור זה, למשל בפתח הדבר שכתב לספר תרגומי שיריה של לאה גולדברג שתרגם וערך רוברט פרנר, וראו Leah Goldberg: Selected Poems, trans. Robert Friend, Menard/Panjandrum, London 1976, p. 9; ועיינו גם בפתח הדבר לספרן של רות קרטון-בלום וענת ויסמן (עורכות), פגישות עם משוררת: מסות ומחקרים על יצירתה של לאה גולדברג, המכון למדעי היהדות, האוניברסיטה העברית בירושלים וספרית פועלים, תל-אביב 2000, עמ' 9.
7. לאה גולדברג, "מביתי הישן", שיר א ("לפנות ערב"), לאה גולדברג: שירים, כרך א, ספרית פועלים, תל-אביב 1986, עמ' 224.
8. עומר, ראיון עם יהודה עמיחי, לעיל הערה 2, עמ' 6. דברי עמיחי בהמשך הראיון מבולבלים (ראו הערה 10) ולכן עדיין נותר מקום לספק אם אכן נפגש עם גולדברג בעקבות מכתבו.
9. יהודה עמיחי, "משירי טבריה", על המשמר, 1.7.1949, עמ' 5. שירים א-ב נכללו במחזור הסונטות "אהבנו כאן", החותם את הקובץ עכשיו ובימים האחרים (שירים ט-ח, בהתאמה; שירי יהודה עמיחי, כרך א, עמ' 62-63); שיר ג לא כונס בספרי עמיחי.
10. עומר, ראיון עם יהודה עמיחי, לעיל הערה 2, עמ' 6. השיר היחיד פרי עטו של עמיחי שנדפס בגיליונות היה "ערבים אחרים" (כה:יב [קנ], 1951, עמ' 350. גם שיר זה לא כונס בספריו). בראיון הנזכר התבלבל עמיחי וציין כי בגיליונות נדפס שירו "עכשיו, כשהמים לוחצים בעוז" (בפועל, השיר נדפס לראשונה במבואות, 12, 1.7.1954, עמ' 7, ונכלל אחר כך בקובץ עכשיו ובימים האחרים; שירי יהודה עמיחי, כרך א, עמ' 52). כמו כן הקדים עמיחי (מסיבה לא ברורה) את

כשנה לאחר שעמיחי החל ללמוד באוניברסיטה העברית ספרות עברית ומקרא, בסמסטר החורף של שנת הלימודים 1952, החלה לאה גולדברג להרצות שם בחוג לספרות כללית, במסגרת לימודי היסוד של הפקולטה למדעי הרוח. סביר להניח שדרכיהם הצטלבו אז. בקיץ 1954, כאשר עקרה גולדברג עם אמה מתל-אביב לירושלים ויסדה את "מועדון המשוררים" במועדון צוותא בירושלים, נמנה עמיחי עם היוצרים שהיא קירבה אליה, ובהם אברהם הוס, ע' הלל, אבנר טריינין, ט' כרמי, דן פגיס ודליה רביקוביץ. עדות ראשונה להערכתה של לאה גולדברג כלפי שירת עמיחי עשויה להימצא בעצם בחירתה באחד משיריו לאסופה שערכה ב-1956, לוח האוהבים שמה.¹¹ כשנפגשו השניים הם יכלו להתרשם מן המכונה המשותף הרחב שחלקו: עבור שניהם הייתה הגרמנית שפת אם (אצל גולדברג – לצד הרוסית; אצל עמיחי – לצד העברית, שהחל ללמוד כבר בגיל שלוש), שניהם חזו כמו עיניהם בעליית הנאצים לשלטון (עמיחי כילד בווייצבורג, גולדברג כדוקטורנטית באוניברסיטת בון), והאתוס הפואטי שלהם היה דומה – שניהם נמשכו לצורות מסורתיות וקבועות בשירה, העריכו את המופתים של השירה הגרמנית המודרנית¹² וחשו קרבה עמוקה אל השירה העברית שנוצרה בספרד. כל זאת בנוסף לחוויית ההגירה שחוו שניהם ולעיסוקם בהוראה, ולימים גם בצירוף.

סמוך למועד צאתו לאור של ספר ביכוריו של עמיחי, עכשו ובימים האחרים, כתבה לאה גולדברג ביומנה: "חזרתי וקראתי כמה פרקים ביומן הזה. מוזר, מדוע לא הזכרתי אז בין המשוררים הצעירים את עמיחי? הוא המעניין ביותר בהם".¹³ כעבור שלושה חודשים, לאחר שהמבקר שלמה צמח מתח ביקורת על ספרו של עמיחי, מיהרה גולדברג לצאת להגנתו ברשימה פרי עטה. הרשימה נדפסה ביום שישי; ביום שלישי שלאחריו נודע דבר זכייתו של עמיחי בפרס שלונסקי (לצד המבקר דוד כנעני), וכבר בסוף אותו שבוע הופיעה

- פרסום שירו בגיליונות לשירים הראשונים שהדפיס בעל המשמר, ועיינו גם במאמרו של בנימין הרשב, "הרהורים אישיים על עמיחי – השירה והמדינה", אלפיים, 33, 2008, עמ' 122.
11. לאה גולדברג (עורכת), לוח האוהבים: לקט שירי אהבה משירת ישראל והעמים ל"ב חודשי השנה, מצויר ע"י אריה נבון, עמיחי, תל-אביב 1956, עמ' 114. גולדברג בחרה לאסופה את השיר הראשון במחזור "שישה שירים לתמר" (ללא כותרת, נכלל בקובץ עכשו ובימים האחרים; שיר יהודה עמיחי, כרך א, עמ' 27). בצד יצירות של משוררים מוכרים הביאה גולדברג באסופה מפרי עטם של משוררים צעירים נוספים: שלמה טנאי, דן פגיס, עוזר רבין ויונתן רטוש.
12. כך למשל תפס רילקה מקום מרכזי בחיי שניהם: לאה גולדברג כינתה אותו "המשורר שלי" (מכתבים מנסיעה מדומה [1937], ספרית פועלים, תל-אביב 2007, עמ' 34) ועמיחי הושפע ממנו רבות (עיינו על כך אצל Nili Scharf Gold, *Yehuda Amichai: The Making of Israel's National Poet*, Brandeis University Press, Waltham, Mass. 2008, esp. pp. 302-303, 247-248, 110-112). הן עמיחי והן גולדברג תרגמו את שירו של רילקה "יום סתיו" (ראו לאה גולדברג, קולות רחוקים וקרובים: תרגומי שירה, בעריכת טוביה ריבנר, ספרית פועלים, תל-אביב תשל"ה, עמ' 130, וכן מכתבים מנסיעה מדומה, שם, עמ' 34; יהודה עמיחי, תרגומים לשלושה משירי רילקה, "יום סתיו", "שיר ערש" ו"תרגיל ליד הפסנתר", מבואות, ג: 27, 1955. 5.12. עמ' 8).
13. יומני לאה גולדברג, ערכו והכשירו לדפוס רחל ואריה אהרוני, ספרית פועלים, תל-אביב 2005, 17.4.1957, עמ' 378.

רשימה אוהדת נוספת של גולדברג על עמיחי, הפעם לרגל קבלת הפרס.¹⁴ גם בהמשך שמרה גולדברג פינה חמה לעמיחי: צוות שופטי פרס "קול ישראל" לתסכית רדיו מקורי, שגולדברג הייתה חברה בכירה בו, העניק לעמיחי את הפרס ב־1962 על יצירתו פעמונים ורכבות, והיא שבה וציינה אותו לטובה בראיונות אחדים שבהם נדרשה לסוגיית "השירה הצעירה".¹⁵ כאמור במכתבו, עמיחי צירף שני מחזורי שירים פרי עטו לעיונה של לאה גולדברג. השירים הללו אותרו אף הם בארכיון "גנוזים" והם מצטרפים לשורה של שירים מאותה תקופה שעמיחי בחר לגנוז.¹⁶ צורתם של שירי שני המחזורים מסורתית למדי – ברובם נהוגה חריזה סוף־טורית מצויה שאינה נעזרת כמעט ב"חרוז חופשי", vers libre, והבתים מאורגנים על פי רוב בקוורטטים ובטרצטים. מופיעה כאן סונטה, שהיא ודאי אחת הראשונות שחיבר עמיחי (שיר ב ב"שני שירי דלילה"), ואולי הרצון להראותה הוא־הוא שדחפו לפנות דווקא לגולדברג, אמנית הסונטה הבולטת ביותר בשירה העברית אחרי טשרניחובסקי.¹⁷ בעוד מצד צורתם מייצגים השירים שלב בוסרי ביצירתו של עמיחי, מצד נושאים הם טיפוסיים לקאנון

14. ראו שלמה צמח, "מצבת ושלכתה", דבר, 28.6.1957, 5.7.1957 (וכן בספרו שתי וערב, עם עובד, תל־אביב 1959, עמ' 216-235); לאה גולדברג, "גפן היין שבכרמי זרים", על המשמר, 19.7.1957; "עד ברזל" – על יהודה עמיחי – לקבלת פרס שלונסקי", שם, 26.7.1957 (שתי הרשימות כונסו בספרה האומץ לחולין: בחינות וטעמים בספרותנו החדשה, ספרית פועלים, תל־אביב 1976, עמ' 217-227). צמח ביקש להשיב על טענותיה של גולדברג ברשימתו "דין ודברים", שנדפסה כחודש לאחר שהופיעו רשימותיה של גולדברג (דבר, 9.8.1957, עמ' 5), וגולדברג הגיבה על דבריו ב"מכתב לעורך המדור הספרותי" (דבר, 16.8.1957, עמ' 5).
15. ראו, למשל, א"ח אלחנני, "לאה גולדברג: חתירה לסגנון חדש", בתוך: א"ב יפה, אהרן קלאוס ואברהם שאנן (עורכים), ספר השנה של העיתונאים, תש"ט, הוצאת אגודת העיתונאים בתל־אביב, 1959, עמ' 98; יצחק סבן, "על עולמם של יוצרים בימנו: שיחה עם המשוררת פרופ' לאה גולדברג", הצופה, "עיתורי סופרים וספרים", 22.5.1964, עמ' 4. ההשפעה בקשר בין השניים לא הייתה חד־סטירית, כלומר, מתבקש להניח שגם גולדברג הושפעה, ולו במשהו, מעמיחי. כך, אף על פי שהשניו הצורני שחל בשירתה המאוחרת של גולדברג הוא, בין היתר, פרי התפתחותה הטבעית, יש המייחסים אותו בלעדית לפואטיקה של משוררי "לקראת"; ייתכן גם שבשורותיה "אָנו, עַל הַחוֹף, חֲשִׁים / יַיְחוּת פְּנִיָּן מִן הַכְּבִישִׁים", בשיר "אביב חדש נוסח ישן", שכונס בקובץ עם הלילה הזה (לאה גולדברג: שירים, כרך ג, עמ' 65) מהדהדת השורה "יַיְחוּת הַפְּנִיָּן עוֹלָה פְּאֵפִי" של עמיחי (מתוך השיר שזו כותרתו, בקובץ עכשיו ובימים האחרים; שירי יהודה עמיחי, כרך א, עמ' 25).
16. ארכיון "גנוזים", ארכיון סופרים שונים, תיק מס' 66, מעטפה A, כתבי יד מס' כ־9034, כ־9034a. מנחם בן פרסם שירים גנוזים אחדים מאותה תקופה ("יהודה עמיחי – שירים גנוזים משנות הארבעים", ידיעות אחרונות, "תרבות, ספרות, אמנות", 28.6.1985, עמ' 1; "הרקדנית העצובה", כל העיר, 28.10.1986, עמ' 76), ושירים אחרים נזכרים בספרה של נילי שרף־גולד, לעיל הערה 12, בייחוד עמ' 209-221.
17. עד פנייתו של עמיחי פרסמה גולדברג עשרים ושתיים סונטות: שתיים בספר טבעות עשן, חמש בספר מביתי הישן וחמש עשרה בספר על הפריחה, שראה אור כשנה לפני כתיבת מכתבו של עמיחי. להרחבה על מקומה של גולדברג במסורת כתיבת הסונטות בספרות העברית החדשה ראו עפרה יגלין וגדעון טיקוצקי, "נס הסונטה [אחרית דבר]", שירי אהב"ה זזה"ב: הסונטות של לאה גולדברג, בעריכת עפרה יגלין, ספרית פועלים, תל־אביב 2008, עמ' 149-161.

של שירתו (בייחוד "שני שירי דלילה"), למשל בפנייה לאהובה, בהדגשת החולין והארציות של הזוגיות (בעיקר בבית היפה: "פתוח עץ שקט, של קו אל קו, / נעשה אהבתנו, שני צבעים בלבד / לא במכחול עבה, שפור צבעיו, / סכין ועץ, פשוט אחד") ובחיבה לשער.¹⁸ מעניין להבחין כאן, בין השאר, בהתרוצצות הגלויה בין הקולקטיב לאינדיווידואל (בצירוף "פנינו גבול העם" באותו שיר, ובכלל, ברחימת סיפור שמשון ודלילה לייצוג יחסיהם של הדובר ואהובתו),¹⁹ וכן בצירוף "בתם חיי" ("שני שירים בנגב המנותק", שיר ראשון), המופיע, בצורה שונה במקצת, גם במכתב לגולדברג ("בעזבי את חיי"). אפשר שהשיר השני במחזור זה נכתב בעקבות נפילתו של דיקי, מפקד פלוגתו של עמיחי, שהיה עבור עמיחי מעין דמות אב או אח.²⁰

שני שירים בנגב המנותק

1

בתם חיי, לא יבשל לי כל קץ מרומים,
לא יהיו מסקנות אחרונות, לא חשבון מספם;
רק מראות וצבעים שמשם ומפה:
כמה שדות חרושים,
שנים כבישים כחלים,
והאפק, האפק, שטרם ידעתי עמקו.

רוחמה, מרץ 1948

2

שנים עוברים מעל לשדה:
האחד חזק, השני רפה.
ואלה, אני!
שנים נעלמים בתוף שער רם:
האחד מנחם, השני מנחם.

18. כאן מתבקש להשוות את שיר א ב"שני שירי דלילה" לשני שירים אחרים של עמיחי, "הבלדה על השער החפוף" ו"הבלדה על השער הארוך והשער הקצר" (שירי יהודה עמיחי, כרך א, עמ' 157, 163).

19. ייתכן שהזדקקותו של עמיחי לסיפור שמשון נבעה, בין השאר, גם מלחמת-תור-שלו בקרבת עזה, באזור שבו התרחש חלק מן הסיפור המקראי.

20. עמיחי הקדיש לדיקי (חיים לקסברג), חבר קיבוץ גבעת ברנר ומוותיקי הפלמ"ח, סיפור הנושא את שמו (מבפנים, יט: 2-3, 1957, עמ' 290-293; הסיפור כונס בספרו של עמיחי ברוח הנוראה הזאת: סיפורים, שוקן, ירושלים ותל-אביב 1961, עמ' 256-262) וכן שירים אחרים, בהם "גשם בשדה קרב" (שירי יהודה עמיחי, כרך א, עמ' 24). ואכן, גם בשיר הגנוז שלעיל וגם ב"גשם בשדה קרב" הדובר קרוב למוות אך כפסע, עד שההבחנה בינו לבין הרע המת כמעט מיטשטשת.

ואֵלֶּה, אָנִי!

שָׁנִים תַּחַת עֵץ מַלְבָּלֵב:
הָאֶחָד אֶהוּב, הַשָּׁנִי אוֹהֵב.
ואֵלֶּה, אָנִי!

שָׁנִים מִתְלַחֲשִׁים בְּחוּל לֹוֶהֱט:
הָאֶחָד חַי, הַשָּׁנִי מֵת.
ואֵלֶּה, אָנִי!

שני שירי דלילה

א

מדוּעַ אַתָּה בּוֹכָה? רְאִי, שְׁמִשׁוֹן יוֹשֵׁב
אֶצֶל סֵפֶר וְגַז שְׁעֵרוֹתָיו הָאֲרָכוֹת,
וְהוּא קוֹרֵא עִתּוֹן וְאַתָּה בּוֹכָה,
וְאַתָּה דְלִילָה הַיֵּית, וְאַתָּה שְׁלִי עֵתָה.
וְשְׁעֵרוֹתָיו נוֹשְׂרוֹת, שְׁחֹרוֹת, בְּשׁוּמוֹת,
שְׁחֹר הַשְּׁלֵג עַל תְּאֵנוֹת גֹּןךְ,
שְׁכוֹר הַכִּי, עִמְק הַדְּבֶשׁ בְּךְ,
וְאַתָּה דְלִילָה הַיֵּית וְאַתָּה שְׁלִי עֵתָה.
שְׁסַע אוֹתְךָ בְּאֶהְבְּתוֹ, רְדֵה אֶת דְּבֶשׁ חִיקְךָ,
עָקֵר אוֹתְךָ, כְּשַׁעַר עִיר, מִתּוֹךְ עֶצְמֶךָ,
אֵתוֹ לָהֶר: וְהוּא סוֹפָה שְׁחֹרָה;
וְאַתָּה דְלִילָה הַיֵּית, וְאַתָּה שְׁלִי עֵתָה.
לֵיל מְנוּחָה, סֵפֶר! גַּם חֲנוּתְךָ נִסְגְּרָת.
רַק זְרָקוֹרֵי מְכוּנִיּוֹת עוֹד יַעֲלוּ
רְגַעֵי פְּלָאִים בְּרֵאֵי, בְּכָלֵי הַפְּלִיז, בְּחֶרְסִינָה;
וְאַתָּה דְלִילָה הַיֵּית, וְאַתָּה שְׁלִי עֵתָה.

ב

וְאַתָּה שְׁלִי עֵתָה. וְדִי וְלֹא יוֹתֵר!
הַשְּׂאֲרָנוּ בְּכוֹסֵנוּ יֵין לֹא שְׁתוּי,
לִילְנוּ הַשְּׁחֹר עוֹדוֹ רוּי
בְּאֵמֶץ קֶצֶת עֶצוּב, אֶךְ אֵין אַחֵר.

פְּתוּחַ עֵץ שְׁקֵט, שֶׁל קו אֶל קו,
נֶעֱשֶׂה אֶהְבְּתָנוּ, שְׁנֵי צְבָעִים בְּלֶבֶד
לֹא בְּמִכְחֹל עֵבָה, שְׁכוּר צְבָעִיו,
סָכִין וְעֵץ, פְּשוּט וְחָד.

אֲנַחְנוּ הִתְחַלָּה וּבָנוּ מֵת הַסּוּף,
וְהַשְׁכוּרִים תְּשִׁיר בְּחֶצֶר אַחֲרָת,
וְלִפְעָמִים נִקְשִׁיב לָהּ, אִם נֵעָבֵר בְּדֶרֶךְ.

פְּנִינוּ גְבוּל הָעַם. גּוֹפִינוּ חוֹף
שֶׁל אֹר וְשֶׁל רְצוֹן, שֶׁל יָם גְּדוּל,
אֲשֶׁר בְּתוֹכָנוּ. מַה מֵתוֹק הָעַל!

מכתבו של עמיחי לגולדברג, ורצונו להיוועץ בה, מצביעים על הזיקות המורכבות בין דורות ספרותיים שונים, זיקות שיש בהן לא אחת ניסיון להמשכיות למרות (ואולי בשל) ערעור הסדר השירי הקיים.²¹ השירים שגנזו בתחילת דרכו סייעו לעמיחי לשרטט בעצמו את קו ההתחלה של כתיבתו ולעצב כמו ידיו את הקאנון של שירתו, כנהוג אצל יוצרים רבים.²²

21. ועיינו במאמרו של מיכאל גלזומן, "להאציל אלגנטיות לסבל": על מקומה של דליה רביקוביץ בשירת דור המדינה", בתוך: אריאל הירשפלד, חנן חבר ויהושע לוינסון (עורכים), ספרות ומרד (מחקרי ירושלים בספרות עברית, כב), המכון למדעי היהדות על שם מנדל, האוניברסיטה העברית בירושלים, 2008, עמ' 131-151.

22. נילי שרף-גולד מדגימה בספרה הנוכח את מהלכו זה של עמיחי, אם כי תוך הבאת דוגמאות אחרות.

מלוח סוף

22-3-49

י.צ.ח.י.י.

224/1

אם אלו צדדים ביקרב, ראשית כל, אבקש את סיומתך על שאלתי.
 אברהם עם פרקא ל'קרב-ה'לוי' "עלתי זאת בלתי בירוב.
 לא יפדתי את כהנתי, אך אני יודע לביארו בית קרב
 שנתל ל'קרב אמת, ומשעך סתתי אמתה? בקרב כל
 את ביתך, אני באמתה ותיק, ה' בחברתי ל' שכס
 נעבססמך ב'בו' חיים ב'ח' ח'ד'ים. ופרקא הלוח עם קרב.
 ל' אלוה את עמי כנאה ח'ד'ים. ח'ד'ים 15, פני
 אפניית ל'ל' פ'ד'ו. ה'ל' בא'ל' א'ד'ה, א'ני ב'ן 25.
 את כ'ד'ה כ'ד' ב'ח'ת או י'ת'ר, ח'ל'פ'ות, בא'ד'ה ל'ט'ם.
 פ'ח'ל'י, ל'ח'פ'ד ס'נ'י'ן ל'פ'ד'ת או ל'ל' ל'ק'ד'ת ל'ל'ת י'ת'ר,
 מ'ח'ת'ת י'ת'ר, י'ל'ם, ב'ח'ב'רתי ל'ח'ת'ת, מ'ל'ח'ד'ים ל'ד'ו'ים,
 ל'ח'ב'ר'ס'ת'ו מ'ל'ח'ת עם ל' ר'י'מי ל'ל'י'ני י'ד'ר'ו ב'ז'נ'ב
 ל'ל'ת, א'י'ק ב'ח'ד'תי א'י'ק? ב'ל'ח'ת מ'ל'ח'ת ל'ל'י'ני י'ד'ר'ו
 א'י'. ב'ח'ד'תי א'ר'י', על ח'ת'ת ל'ד'ו' ל'ד'ה, מ'ן ל' א'ז'ק י'ק'ר
 מ'ח' או ב'ס'פ'ר'ו, מ'ח'תי ה'י'ל'י'. ל'ד'ת'ים ק'ד'ו'ת, ב'ח'ס'ו'ת
 י'ק'ר, או ב'ח'ל'ת'ו ב'ק'ד'ו'ת ל' ע'ד'ה, ק'ד'תי ה'ו, ו'ט'ב ל'י'.

274
 5646/1
 (מחוס)

אשר ח'ת'ו ב'ק'ד'ו'ת, א' ל'י'ני ק'ל'ו'כ ב'ח'ת'ת ל'פ'ני
 ל'ב'ד, ב'ח'ק, ל'ל'י' ב'ל'ח'ת'ים ב'ח'ת'ת מ'א'ש ע'ל'י
 ל'ב'י ל'ח'ת'ת'ם.
 א'ני כ'ח'ב'י ל' א'ת פ'ח'ת' ו'א'ל'י א'ך
 ה'ל' ס'פ'י.

י'ס'ד'ס ח'מ'י'ת'

ב'ח'ת'ת ב'ח'ת'ת

י.צ.ח.י.י.
 224/1
 נגד צ'באי

יהודה עמיחי ולאה גולדברג בטקס הענקת פרס מטעם "קרל ישראל" לתסכית רדיו מקורי, 1962.
משמאל לימין: שופטי הפרס, שלמה טנאי, לאה גולדברג וישעיהו שפירא (ממלא מקום מנהל רשות
השידור), וחתני הפרס - יהודה עמיחי ויוסף בר-יוסף (כאדיבות ארכיון "גנזים" ועו"ד יאיר לנדאו).

